

Бялик В. Д.,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ФУНКЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЯВИЩ: ШЛЯХИ ЕВОЛЮЦІЇ

У статті подано критичний огляд одного із найважливіших напрямів дослідження мовних явищ – функціоналізму, робиться спроба простежити шляхи еволюції цього напрямку та встановити його зв'язок з когнітивними аспектами дослідження мови.

Ключові слова: функціоналізм, функція, когнітивістика, функціональна лінгвістика

В статті представлено критичне обговорення одного із важливіших напрямів в лінгвістиці – функціоналізму, підприємляється спроба прослідкувати шляхи еволюції цього напрямку та встановити його взаємозв'язок із когнітивними аспектами вивчення мови.

Ключевые слова: функционализм, функция, когнитивистика, функциональная лингвистика.

The article deals with the issues of one of the most significant trends in linguistics – functionalism. The attempt has been made to trace the ways of evolution of this trend and to establish the interrelation of functionalism and cognitive science.

Key words: functionalism, function, cognitive science, functional linguistics.

Розгляд характеристик мовних форм на основі їхніх функцій є основним принципом функціоналізму. Л. Г. Веденіна у статті, присвяченій історії виникнення й розвитку французького функціоналізму, відзначає той факт, що термін “функціональний”, будучи широко розповсюдженим у лінгвістичній літературі, вживається в різному розумінні, оскільки представники кожної лінгвістичної концепції вкладають у нього свій зміст” [10].

Метою статті є спроба окреслити шляхи еволюції функціональної лінгвістики та встановити її роль і вплив на подальший розвиток мовознавчих студій.

За зауваженням Н. О. Слюсареві, “зростання впливу функціональної лінгвістики цілком закономірне, оскільки вона, займаючись внутрішніми особливостями мови, водночас визнає й враховує семіотичний характер її соціальної природи і її використання з метою спілкування. Функціональна лінгвістика вбирає в себе все краще, що було накопичено у процесі дослідження мови [15]. Л. Г. Веденіна відзначає, зокрема: “Слово “функціональний” часто зустрічається в лінгвістичних працях, але при цьому йому надається різний зміст, кожна лінгвістична концепція вкладає в нього свій зміст. Для одних вчених поняття функції пов'язане із внутрісистемними відношеннями лінгвістичних одиниць, інші розуміють функцію як відношення лінгвістичних систем й їхніх маніфестацій до позамовної реальності. До першого роду тлумачень відноситься інтерпретація функції традиційною граматикою, глосематикою, а також генеративною трансформаційною теорією. У традиційній граматиці функцією називають роль лінгвістичної одиниці (фонема, морфема, слова, синтагми) у граматиці оформленому висловлюванні. Розрізняють, наприклад, функцію підмета й присудка, що формують основні відношення в реченні; розрізняють функції означальних членів, що заповнюють значення інших, і ін. Для глосематики “функція” означає всяке відношення між двома лінгвістичними одиницями. У генеративній граматиці функція розуміється як окремий вид реляції – як граматичне відношення між елементами структури (категоріями). У трактуванні лінгвістів Празької школи слова “функція” й “функціональний” розуміються ширше, стосовно мови і її мовної реалізації: “функціональний” – значить той, що слугує якійсь меті, що виконує певне призначення (наприклад, “функціональний різновид мови” у Р. Якобсона [27; 18]. Відзначимо, що таке широке вживання слова “функціональний” не виключає використання його в “внутрілінгвістичній” сфері: “функціональний” може зустрічатися як синонім виразів “виступаючий у функції розрізнення смислу”, “використовуваний у мовленні” тощо. В 70-х рр. слово “функціональний” дало назву теорії лінгвістичних досліджень, що вивчає особливості мовної структури в процесі мовної реалізації, що стала називатися функціональною лінгвістикою (для стислості прихильників цієї теорії ми будемо називати надалі функціоналістами, тому що мовлення буде йти тільки про них). У червні 1976 р. французький функціоналізм вийшов на міжнародну арену: на Третньому міжнародному колоквиумі мовознавців-функціоналістів було вирішено заснувати Міжнародне товариство функціональної лінгвістики” [10, с. 5-6].

Найважливішою специфічною характеристикою мовної системи К. Бюлер вважає наявність символічного поля, що зумовлює її продуктивні й адаптаційні властивості. Символічне поле є визначальним чинником організації ситуаційно незалежних номінативних одиниць у мові, синтаксичний і семантичний контекст уживання яких дозволяє здійснити відповідну інтерпретацію висловлення. Називні слова, відповідно до думки вченого, реалізуються як символи, семантично наповнювані під впливом різних факторів. З іншого боку, природна людська мова характеризується наявністю вказівного поля, репрезентованого дійсними знаками, особливості функціонування яких строго детерміновані ситуацією спілкування й репрезентацією на рівні сигналів [7; див. також: 6].

Значну роль, як ми бачимо, у розкритті суті мовних явищ відіграють дослідження у руслі функціоналізму. Як відомо, в основі функціональної теорії лежать роботи вчених Празької лінгвістичної школи, що підходили до вивчення мовних явищ із погляду позначених ними основних функцій мовної діяльності – соціальної та експресивної. Найважливішим внеском у лінгвістичну науку, як відомо, виявилася фонологічна концепція М. С. Трубецького [16]. Визначаючи фонетику як вчення про матеріальну сторону звуків людського мовлення, відносячи її до сфери реалізації фізичних явищ, учений у той же час розглядає фонологію як вчення про звуки мови, що мають постійний характер, загальний для всіх членів даного мовного колективу, беручи до уваги тільки те, що в складі звуку виконує певну функцію в системі мови. З погляду фонології звук наділений такими функціями, як кульмінативна (вершиноутворююча), делімітативна (розмежувальна) і дистинктивна. Найважливіша частина даного дослідження – розгляд поняття розмежування смислу (релевантності). Конкретні звуки можуть

розглядатися як матеріальні символи фонем, нерозкладних на більше дрібні елементи фонологічних одиниць, що володіють здатністю до реалізації в ряді різних звуків. Як бачимо, в основі роботи лежить типологічний принцип підходу до мовних явищ.

Ініціатор створення Празького лінгвістичного гуртка В. Матезіус, творець функціональної граматики, основний орієнтир якої – потреби комунікантів, – вказував на культуроспецифічність лінгвоментальної взаємодії, зумовлюючої вибір мовних знаків: “Кожна мова, сприймаючи дійсність по-своєму, оформляє її у відповідності зі своєю власною системою знаків. Тому кожна мова досить оригінальна у відображенні дійсності й містить у собі чимало особливостей, які не можна відтворити в якій-небудь іншій мові. Внаслідок цього точний переклад з однієї мови на іншій власне кажучи неможливий” [14].

На розбіжності в концептуалізації дійсності, що зумовлюють різні способи мовної номінації, вказує у відомій цитаті А. Мартіне: “У сонячному спектрі француз, як і більшість інших європейців, розрізняє фіолетовий, синій, зелений, жовтий, жовтогарячий і червоний кольори. У тій же Європі бретонці й галли позначають одним словом *glas* ділянку спектра, котра приблизно відповідає синім і зеленим кольорам француза. Так зелений колір часто виявляється поділенням між двома одиницями, одна й з яких охоплює ту частину спектра, що ми називаємо синій, тоді як до складу іншої входить відповідна частина нашого жовтого кольору. Нарешті, існують мови, які задовольняються позначенням двох основних кольорів, загалом відповідаючи двом половинам спектру” [13, с. 374]. Терміном “подвійне членування” (*1a double articulation*) А. Мартіне позначає дихотомію змістової сторони мови й засобів мовного вираження. Перше членування представлене сигніфікативними, значущими одиницями, у той час як одиниці другого членування є не сигніфікативними, а розпізнавальними. Одиницею першого членування є монема, що має семантичну цінність і близька до поняття морфеми, що, однак, максимальньо вилучена від формальної сторони й одночасно незалежна від поняття слова. Відзначимо в цьому зв’язку, що термін “слово” застосовується дослідником винятково стосовно графічної форми мови. “Будь-яка мова є знаряддям спілкування, за допомогою якого людський досвід піддається розподілу, специфічному для даної спільноти, на одиниці, наділені значеннєвим змістом і звуковим вираженням, названі монемами; це звукове вираження членується у свою чергу на послідовні розпізнавальні одиниці – фонемі, певним числом яких характеризується кожна мова й природа і взаємовідношенням між якими варіюються від мови до мови” [13, с. 384].

Одиниця першого членування – фонема. Динамічний характер процесу функціонування мовних одиниць обумовлює відсутність визначення чітких меж між мовою й мовленням, а також між явищами синхронії й діахронії, що перебувають під постійним впливом еволюційних змін і тенденцій. Діахронічний підхід до явищ мови відображає динамічний характер її функціонування. Разом з тим, важливе місце в концепції А. Мартіне займає аналіз взаємовідношення між мовною здатністю індивіда й специфікою конкретної мовної системи, що виступає як одиничний випадок реалізації мовної здатності даного соціуму.

Важливим, на нашу думку, у цьому зв’язку є положення функціоналізму, котре не втрачає своєї актуальності і в мовознавчих дослідженнях сьогодення, а саме: “Членування означає, що висловлення, за допомогою яких здійснюється обмін інформацією, не є нерозкладним цілим, а складаються з більше дрібних елементів, або, інакше кажучи, розчленовані на складові одиниці. Коли, користуючись мовою або якою-небудь іншою семіотичною системою, будують висловлення, комбінуючи позначення і позначуване, можна передбачати три типи розчленування, кінцевий результат яких видається як 1) знак (=позначення + позначуване), 2) розпізнавальні одиниці (, планом, що співвідносять тільки з одним планом, позначуваного, їх називають інакше фігурами вираження) і 3) фігури змісту (= елементи змісту). Можна припустити, що число членувань, котрі характеризують ту або іншу знакову систему, є похідним до семіотичної потужності цієї системи. Для простої системи досить одного членування; складна система, що повинна охоплювати більш широке поле фактів досвіду, потребує подвійного членування” [12, с. 57].

Одним з найважливіших принципів, запропонованих функціональною лінгвістикою, є принцип економії в мові. М. Мамудян зазначає: “Членування мови (розкладність мовних висловлювань на більше дрібні елементи) виправдано принципом економії, наслідком якого воно є: з одного боку, економією пам’яті, з іншого боку – економією зусиль на рівні реалізації висловлювань. Економія пам’яті дає можливість за допомогою декількох десятків фонем створити значну кількість означаючих, а на основі якогось кінцевого числа знаків (= позначуване + позначення) будувати нескінченну кількість фраз. Економія на рівні реалізації висловлень виражається у продукуванні і сприйнятті звукових елементів з найменшою витратою зусиль; вона відбувається у випадку, коли відтворені одиниці достатньою мірою несхожі одна на одну, і носіям мови не доводиться витратити занадто багато зусиль для того, щоб забезпечити розбіжності цих елементів у їхній мовній реалізації” [12, с. 51]. Принцип економії, як і принцип використання мови як інструменту комунікації, є властивим й іншим семіотичним системам. Розглядаючи мову в рамках загальної семіотики з метою виявлення її характерних ознак, дослідники висувають тезу про універсальність мови, її здатність забезпечити комунікацію у всіх сферах життя. Людська мова характеризується можливістю виконувати функції інших семіотичних систем і може бути застосованою у таких ситуаціях, де неможливе використання яких-небудь інших кодів. Таким чином, основними властивостями мови можуть вважатися її здатність вживатися як засіб комунікації, її організація на основі принципу економії, її універсальність (“семіотична загальність”).

Розгляду мовних явищ відповідно до принципу “від функцій до засобів” присвячений ціла низка праць сучасних дослідників. Так, наприклад, у книзі М. А. К. Халлідєя “Вступ до функціональної англійської граматики” [26] основна увага приділена тим дискурсивним факторам, якими зумовлене функціонування мовних форм, що має пріоритетний статус у мовознавчому дослідженні. Функціональний підхід до явищ мови розглядається як інтерпретація таких рівнів, як текст, система (котра розуміється як сукупність можливостей вибору для вираження того або іншого значення), елементи мовної структури. Важливо також зазначити, що М. А. К. Халлідєєм висувається теза про те, що лінгвістичний аналіз тексту повинен проводитися з урахуванням двох етапів, котрі

включають, з одного боку, – рівень розуміння тексту (беручи до уваги всю сукупність факторів, що обумовлюють можливість й якість його актуалізації), а з іншого, – рівень оцінки тексту (беручи до уваги ступінь успішності досягнення даних комунікативних цілей). На думку вченого, у центрі такого мовного утворення, як текст, перебуває граматики, що дозволяє здійснити процес вербалізації, котрий лежить в основі інтерпретації значень [26].

О. В. Бондарко визначає функціональну граматику як орієнтовану на опис закономірностей і правил функціонування граматичних одиниць, що беруть участь (у взаємодії з одиницями різних рівнів мовної системи) у передачі змісту висловлення. Функціональна граматики включає опис функцій мовних засобів не тільки в напрямку від засобів до функцій, але й від функцій до засобів. Учений відзначає, що даний розділ мовознавства досліджує “систему взаємодії граматичної форми, лексики й контексту, систему закономірностей і правил функціонування мовних засобів, що служать для передачі змісту висловлення” [4, с. 3]. Основним принципом побудови функціональної граматики в цьому випадку є опис функціонально-семантичних полів відповідних граматичних категорій тієї або іншої мови.

Важливо також відзначити, що одним з основних положень даної теорії є теза про взаємодію лексичного й граматичного в мовній системі, що підтверджується вивченням структурної організації граматичного устрою мови з виокремленням центру та периферії її системи [4, с. 4].

У своїй праці О. В. Бондарко звертається до проблеми взаємовідношення понять мовного й розумового змісту, відзначаючи нерозривну єдність даних галузей [4]. Мовний семантичний зміст володіє, на думку дослідника, специфічними ознаками, головні з яких – здатність до вираження розумового змісту за допомогою засобів даної мови, структурованість мовними одиницями і їхніми співвідношеннями, здатність виступати як складовою частиною даної мовної системи й утворювати його змістовну сторону, що знаходить висвітлення в реалізації на рівні змістовної сторони мовних одиниць, їхніх комплексів і сполучень у системі мови й у процесі реального функціонування, здатність до відображення розбіжностей і взаємодій аспектів і рівнів мови. Автор зазначає також, що поняття “мовний зміст” включає такі особливості, як його соціально об’єктивованій характер у даному мовному колективі, здатність до вираження певного способу репрезентації (мовної інтерпретації) розумової основи змісту [4, с. 57; 3].

Розгляд функціонально-семантичного поля аспектуальності здійснюється вченим відповідно до основних принципів типологічного дослідження, з урахуванням особливостей діахронічного підходу до мовних явищ. О. В. Бондарко зазначає, що теорія поля служить відправною точкою у дослідженні різних проблем, пов’язаних з вивченням граматичного устрою мов (наприклад, у дослідженнях М. М. Гухман, О. І. Смирницького) [4, с. 95, 99; 11, с. 39-69]. В іншій відомій праці [5] О. В. Бондарко, поряд із цілою низкою актуальних мовознавчих питань, висвітлює проблему функціональної інтерпретації мовного змісту. Джерелами мовного змісту, відповідно до тверджень автора, є такі елементи, як мовний зміст тексту, контекстуальна інформація, ситуативна інформація, енциклопедична інформація, істотні для даного значеннєвого змісту прагматичні елементи дискурсу. Найважливішим моментом у цьому зв’язку є прагматичний аспект розглянутого феномена [5, с. 103].

Не менш істотним з погляду реалізації мовних функцій видається й аналіз можливостей лінгвістичного вираження експресивності. У праці О. В. Александрової [1] дана категорія розглядається з погляду реального процесу комунікації, з урахуванням взаємних зв’язків і відношень між одиницями мовної системи на основі єдності їхніх структурно-змістовних властивостей. У результаті вивчення ролі парентетичних структур в англійській мові автор приходять до цілої низки важливих висновків щодо оптимізації й адекватності інтерпретації висловлення, реалізації принципу мовної економії (компресії інформації), текстоутворюючої функції даних мовних одиниць, ролі розділових знаків у процесі побудови й сприйняття мовлення. Головною методологічною тезою дослідження є обґрунтування підходу до вивчення мови як явища динамічного, що володіє своєю специфікою, котра проявляється в процесі створення мовних утворень [2]. Характеризуючи функціоналізм як типологічно орієнтований напрям у лінгвістиці, що оперує більшими корпусами даних і використовує досягнення інших наук, О. В. Александрова зазначає, що дослідження в цій галузі мають тенденцію до міждисциплінарних розвідок [1].

В американській лінгвістичній науці функціональна лінгвістика може розглядатися в рамках трьох основних напрямів: консервативний функціоналізм, що поєднує функціональний і формальний підхід до явищ мови, представлений в основному працями С. Куно й Д. Хокінса; помірний функціоналізм, предметом дослідження якого є граматики, розглянута як з погляду структурної, так і з погляду функціональної лінгвістики (наприклад, Р. Д. Ван Валін); радикальний функціоналізм, що зводить вивчення явищ мови до обумовленості дискурсивними факторами (наприклад, У. Л. Чейф, П. Хопер). А. О. Кібрик і В. О. Плунгян у роботі “Фундаментальні напрями сучасної американської лінгвістики” [17] відзначають досить яскраво виражену неоднорідність концепцій, що розвиваються в рамках функціоналізму. Разом з тим, існує низка безсумнівно загальних рис у цій галузі лінгвістичного дослідження, головні з яких – його типологічна спрямованість, опора на емпіричні дані, оперування їхніми більшими корпусами, інтенсивне використання кількісних методів [17, с. 276–339].

На противагу генеративній лінгвістиці, котра вважає мовну форму невмотивованою, довільною, функціоналізм розглядає мовну форму як мотивовану мовними функціями, адаптовану до функцій, які виконує мова. Мотивація, як правило, виступає як дискурсивна категорія. Важливо відзначити, що в низці робіт висувається теза про “конкуруючі мотивації”, що обумовлюють реалізацію тієї або іншої мовної форми (наприклад, іконізм і економія – у Д. Хеймана [24; 25]), і приділяється серйозна увага вивченню параметрів, що зумовлюють пріоритет певного виду мотивації в різних випадках, а також розглядається генетична, історична мотивація, досліджувана на основі аналізу походження й функціонування в мові відповідної одиниці в діахронічному аспекті. Висуваючи постулати одного з найбільш чітко окреслених теоретичних напрямів функціоналізму, референційно-рольової граматики (РРГ), Р. Д. Ван Валін відзначає, що дана концепція має структурно-функціональний характер. Учений підкреслює розбіжності між власне формальним підходом до лінгвістичних явищ і функціоналізмом. Граматики, відповідно до тверджень Р. Ван Валіна, зумовлена різними психолінгвістичними й нейролінгвістичними моментами [8; Див.: 20; 21; 22; 23; 24; 28].

Дослідники відзначають, що “Ван Валін не поступається хомськiанцям і у прагненні охопити своєю теорією проблеми, котрі стосуються психолінгвістики й нейролінгвістики. Ван Валін, зокрема, стверджує, що підхід РРГ до засвоєння мови дитиною дозволяє відмовитися від класичних хомськiанських тез про вродженість універсальної граматики та про автономність граматики взагалі. Ван Валін починає застосовувати свою теорію до досліджень афазії, а також бере участь в одному з перших лінгвістичних досліджень, що застосовують техніку позитронно-емісійної томографії (РЕТ). (Метод РЕТ дозволяє візуально спостерігати процеси, що відбуваються у мозку, на рівні ділянок мозку або навіть груп нейронів.)” [17, с. 292–293].

Синтаксис не є повністю автономним, він відносно мотивований як з огляду семантики й прагматики, так і з огляду когнітивних взаємодій].

Вивченню взаємовідношення між елементами мови й способами їхнього вираження присвячена ціла низка праць вчених-функціоналістів. Так, наприклад, проблема залежного й вершинного видів маркування висвітлена у праці Д. Ніколз [30, с. 211]. Робота Д. Байбі “Морфологія: дослідження зв’язку між значенням і формою”, на думку мовознавців, заслуговує на особливу увагу [19]. У результаті аналізу когнітивно-психологічних чинників, котрі зумовлюють морфологічні процеси у різних мовах, автор доходить висновку про те, що план вираження й план змісту в мові виступають як принципово взаємозалежні моменти й у морфологічній структурі слів форм знаходять іконічне відображення семантичні властивості вхідних у них морфем. Дане спостереження засноване на застосуванні принципу релевантності, зумовленого як ступінь зміни значення однієї морфеми під впливом іншої (наприклад, залежність кореневої морфеми від афіксальної, причому більш релевантні маркери розташовуються ближче до кореня, ніж менш релевантні; перші мають тенденцію до лексичного або словозмінного вираження, останні – до слотовірного або синтаксичного). Найважливішим питанням, якого торкається Д. Байбі у своєму дослідженні, є проблема взаємовідношення слотовірних і словозмінних процесів у мові. Опозиція в рамках даної дихотомії має градуальний характер і з погляду релевантності вони виражаються як найбільш загальні (граматикалізовані, словозмінювальні), менш загальні (лексичні) і менш релевантні й найменш загальні (словотвірні) [17]. Особливу увагу дослідник приділяє процесу граматиалізації, що супроводжується семантичною й фонологічною редукцією граматиалічного показника. Аналіз загальних закономірностей граматиалізації дозволяє прийти до низки цікавих висновків як у плані синхронії, так і на рівні діакронічного вивчення мовних фактів й узагальнень.

Розгляд варіантів дискурсивного вибору як похідних когнітивних станів, дослідження інформаційних категорій, вивчення з даної точки зору усного побутового діалогу, – такі загалом напрямки експериментально-теоретичних розвідок сучасних американських функціоналістів. Найважливіше методологічне положення, яке характеризує цей напрям, – типологічний підхід до вивчення явищ мови.

Варто також підкреслити безпосередній взаємозв’язок функціональної лінгвістики з когнітивістикою, яка розглядає мову як невід’ємну частину процесу пізнання, що відображає взаємодію функціональних, комунікативних, культурних і психологічних факторів.

Література:

1. Александрова О. В. Когнитивная функция языка в свете функционального подхода к его изучению // Когнитивные аспекты языковой категоризации. – Рязань: 2000. – С. 151-153.
2. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка). – М.: Высшая школа, 1984. – 211 с.
3. Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл. – Л.: Наука, 1978. – 175 с.
4. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. 2-е изд. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 208 с.
5. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики : На материале русского языка / Рос. Академия наук. Ин-т лингвистических исследований. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 736 с.
6. Булыгина Т. В., Леонтьев А. А. Карл Бюлер: жизнь и творчество: (Вступ.ст.) // Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. – М.: Изд. группа “Прогресс”, 2000. – С. VII-XXIV.
7. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. – М.: Изд. группа “Прогресс”, 2000. – VII-XXIV. – 502 с.
8. Ван Валин Р. Д., Фоли У. Референциально-ролевая грамматика // Новое в зарубежной лингвистике. Вып IX. – М.: Прогресс, 1982. – С. 376-410.
9. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
10. Веденина Л. Г. Основная проблематика французского функционализма. Вступ. статья // Мамудян М. Лингвистика. – М.: Прогресс, 1985. – С. 5-30.
11. Гухман М. М. Процессы парадигматизации и историческая типология словоизменительных систем германских языков // Историко-типологические исследования морфологического строя германских языков. – М.: Наука, 1972. – С. 39-69.
12. Мамудян М. Лингвистика / Пер. с фр. яз. и вступ. статья Л. Г. Ведениной. – М.: Прогресс, 1985. – 200 с.
13. Мартине А. Основы общей лингвистики // Новое в лингвистике. – Вып. III. – М.: ИЛ, 1963.
14. Матезиус В. Язык и стиль. // Пражский лингвистический кружок: Сб. статей // Сост., ред. и пред. Кондрашова Н. А. – М.: Прогресс, 1967. – 445 с.
15. Слосарева Н. А. Синтаксис и морфология в свете функционального подхода // Филол. науки. – 1984. – № 5. – С. 36-41.
16. Трубецкой Н. С. Основы фонологии. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 352 с.
17. Фундаментальные направления современной американской лингвистики / Под редакцией А. А. Кибрика, И. М. Кобозевой и И. А. Секериной. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 455 с.

18. Якобсон Р. В поисках сущности языка // Семиотика: Антология / Сост. Ю. С. Степанов. – М.: Академический проект; Деловая книга, 2001. – С.111-126.
19. Bybee J. L. Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form. – Amsterdam: Benjamins, 1985. – 111 p.
20. Chomsky N. Semantic Considerations in Grammar. Georgetown Monograph Series in Linguistics. 1955. №. 8. – P. 140-158.
21. Enquist N.E. Experimental Iconism in Text Strategy // Text. – 1981. – Vol.1. – P. 77-111.
22. Greimas A.-J. Du sens. Essais semiotiques. – Paris: 1970.
23. Grimm J. Uber den Ursprung der Sprache. Kleinere Schriften. Bd. I. – Berlin: 1864.
24. Haiman J. Iconic and Economic Motivation / Language, 59: 1983. – P. 781-819.
25. Haiman C. (ed.) Iconicity in Syntax. / Typological Studies in Language. – Vol. 6. – Amsterdam: Benjamins, 1985.
26. Haiman J. Iconic and Economic Motivation / Language, 59: 1983. – P. 781-819.
27. Halliday M. A. K. Introduction to Functional English Grammar. – London: Edward Arnold, 1994.
28. Jacobson R. Selected Writings. Vol. II. Word and Language. – TheHague-Paris : Mouton, 1971.
29. Matthews P. H. Morphology: An Introduction to the Theory of Word-Structure. – London: Cambridge Univ. Press, 1974. – 236 p.
30. Nichols J. Head-Marking and Depending-Marking Grammar / Language, 62:1986. – P. 56-119.
31. Van Dijk T. A. The Semantics and Pragmatics of Functional Coherence in Discourse. – Bologna: Versus, 1980. – № 26/27. – P. 49-66.